

Березень 2011 року

Чи арабський світ піде слідом за Україною?

Віра Нанівська, директор МЦПД

На відміну від Афганістану та Іраку багато арабських країн просять Захід допомогти їм у переході до демократії. Захід повинен рішуче та негайно це зробити і почати розбудовувати демократичні інституції щойно на землю впаде остання куля. Саме зараз є можливість виправити ті помилки, які було зроблено під час переходу пострадянських країн до демократії.

Порівнюючи революції в арабському світі з українською, стає очевидно, що правильного обговорення не відбувається. Деякі коментатори говорять про персоналії урядовців як про причину того, що демократичні процеси припинилися. Один сказав, що для запобігання ерозії демократії економіка має бути пов'язана з правами людини. Інший — що причиною відходу від демократії є авторитарне керівництво. Проблема полягає не в персоналіях, пов'язаності економіки з правами людини і навіть не в стилі керування. Звичайно, усі ці речі послаблюють демократію, але тільки в тому разі, якщо демократичне врядування вже існує. Без системи зазнає невдачі найкращий лідер.

Настав час для глобальної дискусії про те, що таке демократія. Чи розвивається вона сама собою після революції? Чи потребує сильних інституцій? Світ сподівався, що після Помаранчевої революції демократія в Україні ростиме як трава. Насадження демократії в арабських країнах не перетворить їх на демократичне суспільство. Революція почалася на вулицях, проте без революції в державних інституціях демократія не приживеться. Без інституцій демократія пе-

ретворюється на хаос, адже немає нічого, що підтримувало б демократичний дух і перетворювало б його на щось реалістичне та стале. Стережіться: те, що сталося в Україні, може статися й у арабському світі.

Після розпаду СРСР шокера терапія принесла всездозволеність. Визначення демократії сприймалося як стан абсолютної свободи. А в роботі уряду це призвело до безладу, відсутності порядку та дисципліни. Не було створено контрольно-ревізійних органів, тому вся виконавча гілка влади перетворилася на поле битви між конкурентами. Юлія Тимошенко заявляла в телеефірі, що не виконуватиме наказів Президента.

Помаранчева революція поставила нещадне запитання: що з нами сталося та чому не працювала свобода? На Заході поширена думка, що революція дала Україні демократію, а Україна її зрадила. Суворая правда полягає в тому, що демократична революція так і не відбулася в урядових установах. Вони залишилися радянськими. Міжнародна допомога в Україні ніколи не ставила за мету трансформацію державних органів з тоталітарних на демократичні. США та ЄС наголошували роль громадянського суспільства, оскільки громадянське суспільство робить революції. Так, це правда, однак настає час, коли революція закінчується, і люди повинні просто працювати. І ця робота стає цілком неефективною, якщо вони змушені працювати в недемократичному середовищі. Без революції в інституціях демократичний дух не може призвести до реальних і тривалих змін. Давати гроші на громадянське

суспільство не означає будувати демократичні інституції. Нам потрібно, щоб громадянське суспільство було активним, але цього недостатньо. Треба, щоб воно було ефективним. Дії громадянського суспільства завжди мають спричиняти зміни в урядових процедурах і стандартах.

Коли люди в пострадянських країнах бачать хаос у державному врядуванні, то кажуть, що не працює демократія. Тож порядок асоціюється в народі із сильним лідером, а не із законодавчою системою, підзвітністю державних службовців, верховенством права, рівним доступом до судів, захистом прав людини.

У Росії хаос у державній владі породив сумнозвісний вислів Путіна: "Росіяни не народжені для демократії. Щоб навести порядок у країні, потрібна сильна рука". Нині це загрожує й Україні; виклик полягає в тому, щоб навести лад у вря-

дуванні, не втрачаючи демократичних цінностей. Проблема в тому, що весь наш досвід походить із радянських часів, коли громадського порядку досягали через репресії.

Чому арабський світ має нагадати Заходу про Помаранчеву революцію? Країнам, в яких відбуваються демократичні революції, необхідно пройти крізь демократичні інституційні революції для того, щоб не позбутися своїх свобод. Якщо вони не хочуть втратити свої досягнення — як українці втратили Помаранчеву революцію, — то повинні розбудувати демократичні державні органи. Державні установи тоталітарних режимів не здатні підтримувати демократію. Арабський світ — як і Україна — досі має великі шанси створити демократичні інституції. А донори досі мають змогу допомогти в їх розбудові. Плануючи нову технічну допомогу вони повинні переглянути розуміння демократії.